

A pedagógusok képzéséről és továbbképzéséről

Bevezetés

Időszerűnek tartjuk, hogy a rektori konferencia napirendjére tűzi a pedagógusok (elsősorban tanárok) képzésének ügyét.

Ezzel a kérdéskörrel az elmúlt három évben különböző keretben már többen is foglalkoztak Magyarországon, ezek közül a legjelentősebbek:

- a tanárképzés fejlesztésével kapcsolatos 1991 tavaszi konferencia-sorozaton résztvevő szakemberek,
- a tanárképző főiskolai főigazgatói kollégiumok, amelyek állásfoglalásokat is hoztak ebben a kérdéskörben (1990-1992),
- felsőoktatási képesítési feltételeket kidolgozó bizottságok (1992),
- a legutóbb a Művelődési és Közoktatási Minisztérium által felkért Pedagógusképzési- és továbbképzési Bizottság (1993).

A téma állandóan felszínen tartása kétségtelenül előbbre vitte a témakör tisztázását. Ez annak ellenére így van, hogy a különböző fórumok általában egymástól függetlenül, egymásról alig tudva szerveződtek, s elképzeléseik mögött a közoktatási rendszer jövőjének, a felsőoktatás, illetve pedagógusképzés jövőjének eltérő képe található. Valószínűleg ez a magyarázata annak is, hogy az eddigi viták elsősorban a képzési struktúráról szólnak, a tartalmi megújulást alig érintették. A vázolt helyzetet csak színezi az a tény, hogy a képviselt álláspontokat erősen befolyásolták az egyes intézmények távlati törekvései, sőt egyes érintett tanszékek érdekei is.

A fentiek után nagyon is szükségesnek látszik, hogy a Rektori Konferencia foglalkozzon a pedagógusok képzésének és felsőoktatási továbbképzésének ügyével, s hogy beleillessze a témakört az egész magyarországi felsőoktatás fejlesztésének keretébe. Ehhez szükségesnek tartjuk a teljes problémakör felvázolását. (Erre itt természetesen nincs módunk. Előterjesztésünk végén azonban javaslatot teszünk ennek a feladatnak az elvégzésére.)

A közoktatási, szakoktatási, a felsőoktatási és az akadémiai törvénytervezetek elkészülése után válik igazán időszerűvé a voltaképpen szabályozatlanul maradt pedagógusképzés kérdéskörével való foglalkozás. Ez a helyzet pozitívan is értelmezhető. Az elmúlt három esztendőben született számos elképzelésnek és az átalakulás irányában tett lépéseknek ismeretében úgy gondoljuk: helyeselhető, hogy a felsőoktatási törvénytervezet nem írja elő a pedagógusképzés lehetséges struktúráit. Egy „késleltetett” szabályozási folyamatban lehetőségessé válik a közoktatási rendszer átalakulási tendenciáinak figyelembevétele. (Ennek híján ugyanis a pedagógusképzés struktúrája volna meghatározó hatással az egész iskolarendszere.) Ebben a történelmi pillanatban az is lehetővé válik, hogy az egyetemek hallassák szavukat a legnagyobb értelmiségi rétegnek a felsőfokú képzése és továbbképzése ügyében.

A pedagógusképzés a felsőoktatási rendszer része

Több magyarországi egyetem a három lépcsős (a B.A., M.A., Ph.D. fokozatoknak megfelelő) felsőoktatási rendszer kiépítésének irányában indult el. Ugyanakkor a pedagógusképzés gyakorlata ma is a meghatározott korosztályok tanítására készült fel. Ha a pedagógusképzést a felsőoktatás részeként kezeljük, akkor annak a „nagy rendszerhez” való igazítása mindenképpen indokolt. Ezért átgondolandó több kérdés, elsősorban a következők:

- Adaptálható-e a három lépcsős képzési rendszer a pedagógusképzésre?
- Szükséges-e, hogy mindhárom lépcső működjön valamennyi pedagógusokat képező intézményen belül? – Nyilvánvaló, hogy a harmadik lépcső csak akkreditált egyetemi szinten működhet, de lehetséges-e az első és a második lépcsőben (elsősorban a tanítóképzés számára) külön intézménytípust fenntartani.
- S indokolt volna-e a tanárképző főiskolák megmaradása esetén kétféle első lépcső, illetve kétféle második lépcső a nevelőképzésben?
- Indokolt-e az egyetemeken folyó tanárképzésben a túlnyomóan egyszakosok képzésére való áttérés?

* Előterjesztés a Rektori Konferencia számára 1993. május 27-én.

- Meggondolandó az is, hogy – brit példa nyomán – Magyarországon is megszerezhető legyen az egyetemeken egy részében az Ed.D. fokozat (a Ph.D.-hez képest alacsonyabb szintű pedagógiai doktorátus).

Az egyetemi pedagógusképzés szerkezeti modelljei

A pedagógusképzés intézményen belüli struktúrájának megújítására az egyetemeken és főiskolák többféle megoldást dolgoztak ki, attól függően, hogy önálló szakként, a neveléstudományi tanszék feladatául, vagy az osszintézményi feladatául tekintik a pedagógusképzést. Ennek megfelelően:

- néhány intézmény elképzeléseiben a Tanárképző Intézet eredeti formájának visszaállítása található (amely mindössze néhány adminisztratív munkakört igényel),
- egyes neveléstudományi tanszékerek a pszichológusok és a szakmódszertan oktatóinak bevonásával tervezik létrehozni a Tanárképző Intézetet (amely külön, párhuzamos képzési struktúra volna),
- többkarú egyetemeken esetében felmerült már egy külön pedagógusképzési kar gondolata is.

Az érvelési rendszerből azonban általában kimarad a pedagógusképzés alapfunkciója: felkészítés a kultúráközvetítő, a szocializációs és a személyiségfejlesztési folyamatok irányítására és befolyásolására. E három területet gyakran összekeverik a már többé-kevésbé elfogadott értelmiségi, szakmai és pedagógusi szerepekre való felkészítéssel. A megfelelő formát itt is a tartalomnak, illetve ennek elérésére a pedagógusképzésben érintett szakemberek együttműködésének kellene meghatározni.

(Viszonylag kevés szó esik az új struktúrák rendszerében a gyakorló iskolákról, amelyeknek pedig megfelelő helyet kellene kapniuk a pedagógusképzésben. Hasonlóképpen alig kerül elő a „gyakorlóiskolai vezető tanárok” kiképzése és alkalmazása.)

Jelenleg úgy tűnik, hogy a *párhuzamos felkészítés* (szakmai tanulmányoknak és a pedagógusi szerepekre előkészítő képzésnek egymás mellett szervezett) modellje áll előtérben. Néhány területen azonban *konzekutív forma* látszik az előnyösebbnek; ilyenek például a műszaki, az agrár, az egészségügyi tanárképzés területei. (A párhuzamos modell formailag az alapképzésbe tartozik, a konzekutív modell pedig a posztgraduális képzésbe; valójában azonban ezek egyenértékű megközelítések lehetnek.)

A pedagógusok továbbképzéséről

A pedagógusok Magyarországon közel negyedmillióan vannak. Ennek a jövő szempontjából igen jelentős rétegnek a továbbképzése az ország egyik legjelentősebb folyamatos szellemi beruházása.

A pedagógusoknak nyilvánvalóan szükségük van „szakmai” és pedagógiai továbbképzésre. (Ismereteseek egyes szakpedagógus rétegek számára eredményesen folyó vegyes modellek.)

A „pedagógusok továbbképzése” két szintre terjed ki:

- a minden értelmiségi számára 5-7 évenként szükséges (tömeges jellegű és gyakran kötelező) *felfrissítő* továbbképzésre; ez lehet „szakmai”, pedagógiai vagy vegyes jellegű,
- valamint a *képzési szintet emelő, átképző jellegű illetve specializálódást elősegítő* (általában önkéntes) továbbképzésre: ezek inkább „szakmai” jellegűek.

Nyilvánvaló, hogy a felsőoktatás, elsősorban az egyetemeken a második típusban illetékesek; az egyetemeken az első (tömeges jellegű) továbbképzésben is közreműködhetnek szakmailag, annak szervezése azonban a területi oktatási intézmények feladata.

A képzési szintet emelő, az átképző jellegű és az új szakmát, szakosodást elősegítő pedagógus-továbbképzést – amennyire csak lehet – integrálni kellene a felsőoktatásnak, elsősorban az egyetemeken a szervezetébe.

Ennek érdekében célszerű volna gyökeresen újragondolni a levelező oktatás (távoktatás) és az esti képzési forma helyét és szerepét a jövőbeni magyarországi felsőoktatásban. Az eddigi formák mellett vagy helyett ajánlatos volna – nemzetközi tapasztalatok figyelembevételével – a részidős („part time”) képzés lehetőségét is számításba venni.

Új feladatául említjük a határainkon kívül levő magyar tannyelvű iskolák pedagógusainak magyarországi továbbképzését.

Néhány további megvizsgálandó kérdés

A fentiek túl szükségesnek tartjuk, hogy néhány pedagógusképzéssel összefüggő szakterületnek, illetve problémának a vizsgálatára külön is sor kerüljön a közeljövőben. Ezek közül – a teljesség igénye nélkül – a következőket említjük meg:

- A pedagógusképzés intézményhálózatának felülvizsgálása a következő évek feladata. Ezen belül jó megoldás volna az óvó- és tanítóképző főiskolákat a helyi „közösségi főiskolák” (community college-ok) összefüggésében megvizsgálni, hiszen azok némelyike természetes módon lehetne egy új főiskola alapja. (Viszont a nemzetközi – elsősorban franciaországi – tapasztalatok alapján állítható, hogy elhibázott az az elgondolás, amely bizonyos hallgatói létszám alatt egyszerűen megszüntetné a tanítóképző főiskolákat.)
- Megvizsgálandó, hogyan lehetne a jövőben jobban kiaknázni és felhasználni a pedagógusképzés szempontjából azt a nagyértékű szellemi tartalékot, ami (a pedagógusképzéssel hagyományosan foglalkozó tudományegyetemeken kívül) fellelhető a magyarországi egyetemeken.
- Meggondolandó, hogy célszerű-e a pedagógia szakot mint felvételi vizsgával induló alapszakot, (A-szakot) fenntartani a pedagógusképzés struktúrájában; ebben az esetben ugyanis épp a pedagógia kutatói és irányítói kerülnek kellő pedagógiai gyakorlat nélkül kiképzésre.
- Megoldandó kérdés a másodfokú nevelőképzés (vagyis a tanítóképzésben és óvóképzésben oktató tanárok képzése). Ezt a formát Magyarországon megszüntették 1948-ban. Valószínűleg sokat segítené a korábban Szegeden működő Apponyi Kollégiumnak a tapasztalataira építeni.
- Célszerű volna megvizsgálni azt is, hogyan lehet egy nem pedagógus alapképzettségű jó szakemberből pedagógus?
- A külön megvizsgálandó témák közé sorolandó a nemzetiségi pedagógusképzés ügye.
- Az érdekelt egyházi hatóságokkal együtt kellene tisztázni a hitoktatók képzését az állami intézményekben.
- Véleményünk szerint a Rektori Konferenciának megfelelő időben – az érdekelt egyházakkal való közös konzultáció formájában – napirendre kell majd tűzni a felekezeti pedagógusképzés jelenlegi helyzetének és távlati fejlesztésének kérdését.
- Külön kellene foglalkozni a kéttannyelvű gimnáziumok és általában az – európai illeszkedés szempontjából is kiemelkedő fontosságú – kéttannyelvű oktatási intézmények tanárainak felkészítésével.
- Végül a világbank által támogatott három éves nyelvtanári képzést külön is kellene elemezni (mivel az eredményei ellenére – a jelen formájában nem illeszkedik bele a magyarországi felsőoktatás rendszerébe).

Javaslat a Rektori Konferencia Pedagógus Képzési és Továbbképzési Albizottságának létrehozására

A felvázolt kérdések megoldásában, elsősorban a fenti értelemben vett „késleltetett” szabályozási rendszer kidolgozásában sokat segítené, ha a Rektori Konferencia kijelölne egy Pedagógus Képzési és Továbbképzési Albizottságot. (Ideális esetben ez egybeeshet a közoktatási törvényjavaslat 97. paragrafusában említett bizottsággal; ebben az esetben ez a bizottság közös szerve lehetne a Művelődési és Közoktatási Minisztériumnak és a Rektori Konferenciának.)

Ez a konzultatív albizottság azt a feladatot kapná, hogy a Rektori Konferencia számára javaslatokat dolgozzon ki (a pedagógusok képzése és továbbképzése ügyének állandó figyelemmel kísérése alapján).

Az albizottságnak meg kellene vizsgálni az Országos Tanárvizsgáló Bizottság létesítésének szükségességét és feltételeit.

Az albizottság állandó feladata volna az európai közösség normáihoz való integrálódásnak a vizsgálata.

Az állandó albizottság a szakmák reprezentatív egyetemi, főiskolai képviselőiből, kutatókból, az iskolahasználók (önkormányzatok, iskolák stb.) képviselőiből és a neveléstudományi tanszékek küldötteiből állna.

Budapesten, 1993. május 11-én,

Sipos Lajos
dékánhelyettes,
Eötvös Loránd
Tudományegyetem
Budapest

Szépe György
egyetemi tanár,
Janus Pannonius
Tudományegyetem,
Pécs

Zsolnai József
főigazgató,
Országos Közoktatási
Intézet,
Budapest.

A javaslatot elkészítő munkacsoport tagja volt a fentiekén kívül *Kamarás István* szociológus, *Kocsis Mihály* pedagógia kutató és *Vágó Irén* pszichológus az Országos Közoktatási Intézetből; a munkálatot Kocsis Mihály, az OKI Pedagógusképzési és Fejlesztési Központ igazgatója koordinálta.

Budapesti felhívás

az európai államok kormányaihoz, az oktatásüggyel foglalkozó szervezetekhez, pedagógiai kutatókhoz és a gyakorlatban tevékenykedő pedagógusokhoz

Az Iskolai Esélyegyenlőségért Egyesület (Magyarország), a Gesamtschule Közhasznú Társaság (Gemeinnützige Gesellschaft Gesamtschule – GGG, Németország) és a Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottsága 1993. május 30-31-én nemzetközi konferenciát szervezett

Komprehenzivitás az európai oktatásügyben címmel.

A konferencián tudományos kutatók és pedagógusok vettek részt Hollandiából, Magyarországról, Nagy-Britanniából, Németországból és Svédországból.

A konferencia két napja során a résztvevők behatóan elemezték az európai oktatásügyet a komprehenzivitás szempontjából. Megállapították, hogy a fejlődés tendenciái az európai államokban és a fejlett ipari országokban szerte a világon az integrált iskola, illetve a komprehenzív iskolarendszer irányába mutatnak.

A *komprehenzivitás* azt jelenti, hogy egy lakóközvet gyermekei minden iskolafokozatban közös iskolába járnak, amely egy fedél alatt kínál számukra sokszínű képzési lehetőségeket. Ennek révén biztosít a komprehenzív iskolarendszer minden gyermek számára egyenlő esélyeket egyéni adottságaik felfedezésére és képességeik kifejlesztésére. Meggyőzően bizonyítják ezt a különböző államokban végzett kutatások eredményei.

A modern Európa olyan iskolákat követel, amelyekben a különböző nemzetiségű, az eltérő szociális háttérű és kultúrájú gyerekek és fiatalok együtt élnek és tanulnak, miáltal is kölcsönös figyelem és tolerancia fejlődhet ki bennük.

Ezzel szemben a szelektivitásra berendezkedő iskolarendszereknek számos hátrányuk van: elkerülhetetlenül elkülönítik egymástól a különböző etnikai, szociális és kulturális kisebbségek gyerekeit, a tanulást a „magasabb” iskolákban abbahagyni kényszerülő gyerekek nagy számát termelik ki, saját lakóközvetük elhagyására kényszerítik azokat, akik nem találnak elképzelésüknek megfelelő iskolát közvetlen környeztükben és kevésbé hatékonyan hasznosítják a finansiális ráfordításokat.

A komprehenzivitás eszméje az európai országokban különböző mértékben valósult meg. Különösen német nyelvterületen dominálnak a szelektív rendszerek.

Közép-Kelet és Kelet-Európa országaiban az a veszély fenyeget, hogy a német kultúrához való hagyományos kötődésük a szelektív iskolarendszerek átvételére ösztönzi őket. Ez egyaránt ellentmond a német nyelvterület országaiban a komprehenzivitás irányába mutató fejlődési tendenciáknak és az Európához való csatlakozást célzó törekvéseknek.

Az oktatásügy továbbfejlesztése a komprehenzivitás irányába az iskolák belső megújítása útján történhet csak, ami a pedagógiai kultúra megújítását és a pedagógusi kompetencia kiszélesítését követeli meg. Az iskoláknak a belső differenciálás segítségével kell biztosítani a gyerekek számára a képességeik és érdeklődésük szerinti választások lehetőségét éppúgy, mint az önálló munka és az együttműködés különböző formáit. Ez a pedagógusok képzésének és továbbképzésének megújítását igényli.

Az iskolák, a gyerekek és ifjak, de a tanárok jövője is az a komprehenzív iskola és iskolarendszer, amely az esélyek egyenlőségét biztosítja mindenkinek.

*Loránd Ferenc, az Iskolai Esélyegyenlőségért Egyesület nevében
Anne Ratzki, a Gemeinnützige Gesellschaft Gesamtschule nevében
Báthory Zoltán, a Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottsága nevében,*

valamint

*Torsten Husen
Maureen Doris Grueckshank
Boudewijn A.M. van Velzen*